

Körkérdés

Az írói becsület

— Befejező közlemény —

X. **Lengyel Géza:** 1. A politikai tisztességgel nem tartom összeférhetőnek, hogy valaki elveivel ellenkező eszméket hirdessen, akár névtelenül a publicisztikában. Az, aki a közvélemény előtt mint politikus szerepel és szerepelni akar, aki politikai meggyőződést mutat, aki politikai pozícióra törekszik, vagyis a fizetésen kívül — jogosan — morális hasznot húz abból, hogy egy bizonyos pártot vagy irányzatot publicisztikailag támogat, ezzel egyúttal határt is szabott hírlapírói működésének. Hogy aztán milyen konzekvenciákkal jár e szabály áthágása, az nem a hírlapírói, hanem a politikai morálon múlik.

2. A testi munkára vonatkozó erkölcsi szabályokat minden módosítás nélkül szellemi, hírlapírói munkára alkalmazni nem lehet. Ezt annak hozzáadásával kell megállapítani, hogy ez a körülmény a hírlapíróra inkább hátrány, mint előny. Az a hírlapíró is, aki mint publicista mindig teljesen névtelen marad, aki működése közvetett eredményeit nem élvezzi, kerülhet és kerül is konfliktusokba, amelyek vége az, hogy keresetét elvesztheti. Ezek a foglalkozás kockázatai és ezeknek olykor ki van téve az is, aki *mélier*-jében nem is politikával foglalkozik.

XI. **Mikes Lajos:** A politikust és hivatásos hírlapírót élesen megkülönböztetem. Másképp nem is tudnék felelni az első kérdésre. Lehet ugyan valaki egy személyben politikus is, hírlapíró is, de vagy a politikát tekintti hivatásának, vagy a hírlapírást, és eszerint vagy műkedvelő hírlapíró, vagy műkedvelő politikus. Másképp bíráljuk a hivatásbeli és másképp a műkedvelői cselekvést.

A politikus számára a hírlapírás, vagy mint a kérdés mondja, a publicisztika eszköz csak politikai céljai szolgálatában, akár egyéni súlyát akarja növelni azzal, hogy a sajtóban is szerepelhet akár elveit akarja sajtó útján is hirdetni. A politikus ennél fogva névvel írjon politikai cikkeket, és ne kontárkodjék bele egyébként a hivatásos hírlapírók munkájába. Ha politikus nem áll névtelenül — akár pénzért is — meggyőződésével ellenkező politikai cikkeket írni, akkor hírlapírónak — marad továbbra is műkedvelő; politikusnak azonban — csizmadia, mert bujkálása előbb-utóbb kiderül és mint politikust — tehát a hivatásában — megbélyegzi és lehetetlenné teszi. Komoly politikus, akinek súlyos a szava, csak komoly pillanatokban szokott újságban politizálni. A műkedvelők publicisztikai játéka csak annyiban érdekli a hivatásos hírlapírókat, amennyiben jelentéktelen politikusok, tisztán szereplési viszketegből, eláraszthatják a kapzsi kiadókat ingyen cikkekkal és kenyérkonkurrenciát csinálhatnak a hivatásos hírlap-

íróknak. A politikusok publicisztikájának ez a módja és következménye a hírlapírók gazdasági szervezkedésének egyik problémája.

A hivatásos hírlapíró politikai és egyéb meggyőződése magánügy, mihelyt a hírlapíró műhelymunkáját végzi. A napisajtó egyre nagyobb mértékben kapitalizálódik, ennek folytán a hírlapíró egyre jobban bérmunkássá válik. A kapitalista lapkiadó hirdetőinek az érdekeit szolgálja, s a lapjában hirdetett eszmékért csak ő felelős, egyrészt hirdetőinek, másrészt a saját Wertheim szekrényének. Mennél inkább bérmunkássá válik a hivatásos hírlapíró, annál kevésbé zavarhatja össze egyéni meggyőződését munkaadójának az érdekeivel. Ha egyéni meggyőződése ellenkezik a kiadó állásfoglalásával, levonhatja a konzekvenciát és ott hagyhatja állását. Szóval: a hivatásos hírlapíróra nézve az egyéni meggyőződés és a munkaadó állásfoglalása közötti összeütközés nemcsak tisztességi kérdés, hanem kenyérkérdés is, úgy, mint a tőkés és a munkás viszonya egyáltalában ilyen kétágú kérdés a mai közgazdasági rendben. A tisztesség és a kenyér kapcsolatának a kérdése egyik általános alapproblémája a kapitalizmus korának, s ennek a problémának a megoldása teljes egészében vonatkozik a hivatásos hírlapíróra is. Ez a megoldás lehet talán ma még egyéni, de végül tömegmegoldás lesz: az alakuló új rend öntudatos tömegének a parancsszava. Mennél inkább bérmunkássá válik a hírlapíró, annál inkább névtelenné válik a hivatásos hírlapíró munkája. Természetes, hogy a problémának ilyen kiélézése csak elméleti, mert a gyakorlatban, ma, amikor a sajtó kapitalizálódása csak fejlődő folyamat, elvéve kerül csak a hírlapíró ilyen kiélezett probléma elé. Egyrészt azért, mert ma még nem minden lapkiadó tőkés; másrészt azért, mert a hivatásos hírlapírók tartalékseregének a nyomasztó hatása ma még csak alkalmilag érvényesül. De a fejlődés vonala már tisztán látható.

Külön is hangsúlyozom végül, hogy a hivatásos hírlapíróra nézve ez a probléma a hírlapírásnak nemcsak publicisztikai ágában merülhet fel, hanem fölmerülhet teljesen olyforma jelentőséggel a lap minden egyes rovatában.

A második kérdésre nézve álláspontom az, hogy a munka erkölce csak egységes lehet. A testi és a szellemi munka között nincs lényegbe vágó különbség. Csak a szellemi és a testi erő kifejtés keveredésének aránya más-más a különböző munkákban. Ez a különbség nem von maga után erkölcsi különbséget, hanem csak anyagit, vagy ha jobban tetszik: gazdaságit.

XII. Nagy Endre: Munkának azt az erő kifejtést nevezzük, amelynek elvégzésénél szervezetünk valamely apparátusának indiszpozícióját kell legyőznünk. Minél finomabb és becézettebb apparátus indiszpozíciójáról van szó, annál fáradtságosabb a munka, annál sajnálatraméltóbb a munkás. A nő, aki szerelmi apparátusát bocsájtja áruba és a férfi, aki agyvelejét engedi át a tőke rendelkezésére: egyformán sajnálatraméltó.

Ezekután íme válaszom a két kérdésre:

1. Nemcsak összeférhetőnek tartom, hogy valaki az újságban elveivel ellenkező eszméket hirdessen, hanem csakis ezt tartom összeférhetőnek. Az újság ma nagy tőkétet földolgozó üzleti vállalkozás, amely csakis ez üzlet érdekeinek támogatására alkalmas. Ha valaki valamely újságnál el is tudja helyezni tiszta meggyőződésének megnyilatkozását, ez pusztán véletlen és mindig csak azért sikerült, mert az újság üzleti érdekeivel e tiszta meggyőződés összefér. Ez esetben tehát a tiszta meggyőződés öntudatlanul is az újság üzleti tendenciájának szolgálója lett, hazug dísz gyanánt fog fityegni az újság homlokzatán és táplálni fogja a naiv olvasóközönség ama téves hitét, hogy az újság valami eszmének önzetlen orgánuma. Csak ez a naiv téves hit fogadhatja kiábrándulással a „leleplezést”, hogy valamely publicisztika meggyőződése ellen írt.

2. Lehet-e a testi munkára vonatkozó erkölcsi szabályokat minden módosítás nélkül a szellemi munkára is alkalmazni? Nézetem szerint annyira lehet, hogy én nem is tudok semmi különbséget se fölfedezni testi és szellemi munka között. A kettő: egy. Legfeljebb annyi különbséget tudnék tenni a munkák között, hogy az egyiknek elvégzéséhez több indiszpozíció legyőzése szükséges, mint a másikhoz és az egyiknek eredményén jobban meglátszik a diszpozíció hiánya, mint a másikén. És mivel az úgynevezett szellemi munkának kvalitását rontja meg a legszembeötlőbben a diszpozíció hiánya: legfeljebb csak sajnálni tudom az emberiség nézőpontjából a sok elveszett energiát és csak szomorkodni tudok rajta, hogy az emberek nem fejthetik ki szabadon azt az erőt, amit a Mindenség rájuk bízott. De ez csak szomorú dolog. Erkölcsi oldala nincsen. Egyik munkás olyan, mint a másik.

3. Tagadhatatlan, hogy a társadalom sokkal zordabban ítéli meg például azt a politikust, aki hazug (meggyőződésével ellenkező) eszméket hirdet, mint a szeszgyári munkást, de ez csak a társadalom tévedése. Én magam például a mai osztály-parlamentben csöndes undorral hallgatom azt a szónokot, aki mellét ütve a nép nevében beszél és eldobom azt az újságcikket, amely a mai kapitalista újságban önzetlen meggyőződésére hivatkozik.

4. A szabadság, amellyel az ember meggyőződését hirdetheti: a legdesztilláltabb gyönyörűség. De csak az hirdetheti szabadon meggyőződését, aki ezt a gyönyörűséget őszintén átérezni tudja és le tud mondani érte más gyönyörűségekről, amelyeket a munka bérén vásárolhatna. Aki a meggyőződését szabadon akarja hirdetni, legyen ennek a meggyőződésnek aszkéta fanatikusa és a saját aszketizmusában tudja föltalálni mindazt a kielégülést, amit mások címben, pénzben, tekintélyben keresnek.

Konzekvencia: A meggyőződés az emberi szervezetnek olyan produktuma, amely nem alkalmas arra, hogy belőle éljen meg az ember. Mert akinek van meggyőződése, nehezen válik meg tőle, akinek pedig nincs, annak nincs mit áruba bocsájtania. Tehát aki teheti, kerülje az olyan foglalkozást, amelyben meggyőződéséből

kell élnie. Aki mégis ebből él, szomorú lény, mint a szegény házaspár, amely a gyermekét adja el magtalan gazdagoknak.

Én hát, ha publicisztát látok, aki meggyőződéssel ellenkezően ír, elszorul a szívem és azt mondom: Nehéz az élet!

És ha látok valakit, aki fejedelmi *non-chalance*-szal legyint el meggyőződésétől kitüntetést, pénzt, elismerést, akkor fölragyog a szemem és azt mondom: Ez a világ leggazdagabb embere.

XIII. Ormos Ede: Mindkét kérdésre nemmel válaszolok. De a határozott választ be kell vezetnem pár sorral. A fizikában mennyiség-tani képletek és rajzok mutatják az eldobott kő pályájának szabályos vonalát, amely azonban a valóságban nem oly szabályos, mert a levegő ellenállása és más zavaró körülmények eltérítik. Ilyenformán vagyunk az erkölcsi törvényekkel is. Ezek oly szabályos útvonalat jelölnek az életbe dobott ember elé, hogy az élet előtt, az iskolában elhiszük, hogy csak akarni kell, könnyű lesz ezen járni. De a megélhetés gondja, az életnek minél jobbá tételére törekvés irányítja az embert, nem mindig az erkölcs. Mint ahogy jogos védelem vagy végszükség esetén a törvény még az emberölést sem bünteti, úgy az erkölcsi törvényeket sem szabad mereven alkalmazni, ha a létföntartás kényszeríti ki velök az összeütközést. És pedig annál kevésbé, mert ez erkölcsi törvények tulajdonképpen azoknak az uralkodó társadalmi osztályoknak erkölcei, amelyeket a létföntartás nehézségei ilyen összeütközésekre nem kényszerítenek.

I. Az újságírók cinizmusa amellyel ma ilyen, holnap amolyan irányú lapnál dolgoznak, éppen a megélhetés szempontjából való elhárítása minden erkölcsi felelősségnek. Ez a cinizmus azonban ebből a szempontból sem jogosult, ha az újságíró politikus. Mert a fórumon támogatott politikát a sajtóban támadni: ez olyan ellentmondás, kétszínűség, áruulás, amelyet sem politikai, sem semmiféle tisztességgel összeegyeztetőnek nem tartok, bármennyire belenyugszik is ebbe a politikusok és újságírók közvéleménye. Még súlyosabb a helyzet, ha ez eljárást a létföntartás szüksége sem menti, mert az így szerzett jövedelem már a minimumot meghaladó többlet.

II. Bármennyire elismerem a dualista alapon való megkülönböztetés avultságát, bármennyire tisztában vagyok a testi és szellemi munka közti mesgyék bizonytalanságával, azt hiszem, erkölcsi szempontból mégis van a kettő között különbség. Abba a szellemi munkába, amelyről itt szó van, az ember a maga egyéniségéből, világnézetéből ad valamit, míg a fizikai munkánál erről nincs szó. Más megítélés alá tartozik az író, aki saját felfogása szerint hazug gondolatokat bocsát egy szerinte káros cél szolgálatába, mint az a testi munkás, aki nem válogatja meg munkáltatóját s a célt, amelynek szolgálatára munkaerejét eladja. Igaz, az író, a szellemi munkás is hivatkozhatik a mindennapi kenyérré, De éppen itt van az erkölcs kérdése. Hogy van-e erő az emberben inkább nyomorogni, szűkösen élni, de nem hazudni, nem dolgozni

saját eszméi ellen, vagy pedig tollat olyan szerszámnak tekinti-e, mint a munkás a kaszát és kalapácsot. A testi munkánál kivételes esetekben az erkölcs szintén azt parancsolja, hogy e szerszámok pihenjenek, a szellemi munkást ez az erkölcs állandóan kell, hogy fegyelmezze. A mai viszonyok között, tudom, ennek a fölfogásnak a szellemi munkások, az írók és újságírók nagyobb része nem hódolhat, amiért igazságtalanság lenne az erkölcsi felelősséget egészen rájuk hárítani.

XIV. Pogány József: A meggyőződését pénzért eladó újságíró problémája a valóságban a mai rendet védő újsághoz kényszerült, de meggyőzésében a mai renden túlkerült újságíró problémája. Sohasem arról van szó, hogy konzervatív hitű ember kénytelen szocialista lapot szolgálni, hanem mindig csak az a kínos kényszer, a morális megítélést provokáló állapot, hogy radikális gondolkodású ember reakciós újság írója. Így formulázva pedig nemcsak az újságírásban, de egész sor más foglalkozásban is konfliktusba kerül a pénzzel megfizetett munka és a meggyőződés. A mai társadalom és állam egész tömegeket tart el, akiknek az a feladata, hogy ezt a mai rendet védjék, igazolják, bántani ne hagyják. A tanár, a tanító, aki radikális és a hivatalos tanterv sovíniszta és klerikális tendenciáit tanítja, a bíró, az ügyvéd, aki szocialista és a mai magántulajdont bástyázó jog szerint ítélkezik, pöröl és árt. És temérdek más ilyen konfliktus adódik abból a kínos dilemmából, hogy a mai rendben élünk, de gondolataink, meggyőződéseink már túl vannak ezen a renden. És amint igaz ez a szocialistára és a polgári társadalomra, úgy igaz a radikálisra és a mi félig feudális társadalmunkra is. A meggyőzések tömegmártírúma ez a helyzet, amelynek megoldását nem hozhatja meg más, csak a konfliktusnak a megszűnése, a társadalmi életnek és a szociális meggyőződésnek újból való találkozása. Csak ez a szociológiai szempont lehet jogos ennek a kérdésnek a megítélésénél, semmiesetre sem a morális ítélkezés szempontja, mely a meggyőzések tömegmártírúmat az egzisztenciák tömegmártírúmaival akarná megszüntetni. A mai társadalom szellemi szolgálói hiába futnának ki a mai rendből, nem a proletárság javára szolgálna az egzisztenciáknak ez a tömeges odaadása, csak a lumpenproletárság számát szaporítaná. Csak az ítélheti el ezeket a rétegeket morális ítélkezéssel, aki erkölcstelennek szidja a prostituáltat és nem tudja, hogy az emberrétegek (nem az egyes egyének) sorsa nem egyéni véletlenektől, de a társadalmi élet törvényszerűségeitől függ, aki azt hiszi, hogy az emberek maguk választják ki a foglalkozásaikat és nem tudja, hogy tán még születésük előtt döntenek társadalmi szükségletek a testi és szellemi munkások, a különböző foglalkozású rétegek arányszámáról. Összefoglalva: nem egyének cselekedeteiről van szó az újságíró-munka kérdésében, hanem az egész rétegnek a törvényszerű sorsáról, nem lehet tehát kívülről hozott más rétegek vagy más korok életkörülményeiből levezetett morális mértékkel mérni őket és így a kritika feladata velük szemben nem lehet az elítélés, csak a megmagyarázás. Mindez persze csak az egész rétegre vonatkozik és nem jelenti azt, hogy az egyes embereivel való politikai

és szociális harcban nem süthetők el ellenük a megvetés és szatíra minden ágyúját.

A problémának különben bizonyos fokig sajátosan magyar íze is van. Fejlett nyugati államokban, ahol kifejlett osztály- és párttagozódások vannak, aránylag ritkán adódhatik eset, amikor az újságírónak a maga meggyőződése ellen kell írnia. Minden osztálynak, minden pártnak meg van ott a maga temérdek lapból álló sajtója és így az újságírók nagyjában úgy helyezkedhetnek el, hogy a fizetett írásaik egyben fődik a meggyőződéseiket is. Nálunk azonban még fejletlen a radikális és a szocialista sajtó és így az újságírók nagyrészt csak reakciós, konzervatív, vagy burzsoaliberális lapoknál helyezkedhetnek el. Az újságírók között pedig egyre többen lesznek, akiket bánt ennek a helyzetnek a visszássága, egyre szélesebb réteg lesz az, amelyik a bomló és pusztuló kispolgári családokból menekül az újságírásba. Ezek demokrata, radikális, szocialistáskodó nézeteket és érzéseket hoznak magukkal és az ilyes meggyőződéseiket természetesen meg kell tagadniuk a feudális és polgári lapoknál.

Magyar viszonyok magyarazzák azt is, miért lett a kérdés most aktuális. Mélyebbre nézve, nem az újságíró-sztrájk és a Farkasházy-affér, hanem a magyar társadalom és az újságírás megváltozott helyzete vetette ki a problémát. Valaha maguk a politikusok és maguk az írók voltak azok, akik nemcsak politikát és irodalmat írtak az újságokba, de akik maguk csinálták az egész újságot. Az újságok politikai és irodalmi pártoknak az exponensei voltak elsősorban. Az újságírás egyéni kiválóságokat kereső és szinte művészi munka volt. Nem annyira a hírszerzés és feldolgozás, mint inkább a vélemények kifejezése és nézetek hirdetése volt a főtartalma. Volt idő, mikor a három pesti újságnak a három riportere Jókai Mór, Petőfi Sándor és Pákh Albert volt. Ma nem a politikusok és írók írják az újságot, a nagy lapok kapitalista vállalkozók kezében vannak, akik pénzért vagy befolyásért bocsátják őket rendelkezésére politikai pártoknak és irodalmi klikkeknek. És azzal, hogy a lap párt és irodalmi orgánumból kapitalista vállalattá lett, a lap munkatársait sem politikai és irodalmi nézetek, hanem pusztán a fizetés, a bér köti az újsághoz. Csak megerősíti és aláhúzza ezt az újságírói munka megváltozott karaktere is. A publicista tudásának, a krónikás írói művészetének helyébe a riport, a politikai és rendőri riport lép. Az erős munkamegosztás, az inkább gyors és hű információhajhászás, mintsem az anyag művészi feldolgozására való törekvés gépiessé teszi az újságíró munkáját. A modern újság szimbóluma: a táviró, a telefon, a könyvomatos, az átlag-újságíró szerszáma nem annyira a toll, mint az olló, a stenografáló ceruza és a ragasztó ecset. Az újságírás arisztokratikus passzióból demokratikus foglalkozássá lett, de az újságírómunka megítélése nem tudta követni a valóság megváltozását. A régi, politikus és író újságíróról alkotott ítéleteket akarja alkalmazni a morális ítélkezés az új bér munkás, sztrájkot és mozgalmat csináló újságíróra. Az újságíró új helyzete és a régi helyzetére igaz vélemények összeütközését mutatja a probléma felvetése és hisszük, hogy az új helyzetre igaz megítélés kialakulását fogják tudatossá tenni a kérdésre érkező válaszok.

XV. **Radó Sámuel:** Mielőtt azt a kérdést tisztáznók, vajon tisztességtelen-e az író, ha más-más lapban ellentétes irányú cikkeket ír, szemügyre kell vennünk azt a lelkiállapotot, mely ezen eljárás megmagyarázza.

Bizony nem valami emelkedett hangulatban fog az író az ilyen megrendelt rabszolgamunkára ráfanyalodni. Érzi, hogy az önállóság hiánya talentumának kárára van és munkája nehézségeit fokozza. Bizony másként ír az ember, ha azt az igazságot hirdeti, mely lelkéből szabadon kiárad. Azonfelül ez a szabadság nagy élvezet is. Sőt a legnagyobb gyönyör a világon abban van, ha az ember lelke világát feltárja és igazságát őszintén hirdeti. Ez egyéniségének egy része, melyet az emberek elé állít, evvel uralkodik a lelkeken, evvel hódítja meg a világot.

Személyiségének ezen hatalma határtalan büszkeséggel tölti el. Varázserővel látszik bírní, jobbnak, erősebbnek, tehetségesebbnek hiszi magát, ha azt hirdeti, ami lelkét forrongásba hozza, ami a szó legnemesebb értelmében egyéniségének legnagyobb kincse. Erről az isteni élvezetről ember nem egy könnyen mond le. Csak nagyon súlyos körülmények hatása alatt fanyalodik rá az ember, hogy mást írjon, mint meggyőződése sugallja. Ilyen ember inkább szerencsétlen és csak másodsorban mondható tisztességtelennek.

De a tisztességtelenség bűnébe is esik, amennyiben az író a hazugság tilalma ellen vét és az, aki azt írja, amiben nem hisz, sőt ami ellen leghevesebben tiltakozik, hazug ember és hazugságával embertársait is tévedésbe ejti.

Ezen hazugság egyszersmind bűn a saját egyénisége ellen. Minden hamisság, mely az egyéniségnek egy vonását eltitkolja vagy megköti, természetesen az egyéniséget kisebbiti, az ember értékét csökkenti és iránta érzett tiszteletet is lejjebb szállítja.

Sőt az ilyen gúzsbakötött, szárnyaszegett író magát is elfogja az undor ezen ráparancsolt munka, egész helyzete és végre az egész világ ellen. És miután fájdalom, az író számára ilyen helyzet nagyon gyakran áll be és legalább politikailag majdnem a normális állapot az, hogy szabadsága elvesztesztetéséből kell élnie, az író meghasonlik és keserű iróniával gúnyolja önmagát, talentumát és a világot, melynek kényszere nem engedi, hogy istenadta szabadságával éljen.

Az író szabadságának korlátozása, mely egyike a legelterjedtebb visszaéléseknek, tehát elsősorban bűn önmaga ellen és csak másodsorban bűn az emberek ellen. Ennek erkölcsi megítélése egészen attól függ, vajon milyen mértékben lehet egy ilyen kieroszakolt és kétségbeesett ellenkezés dacára elkövetett bűnért a felelősséget az íróra és milyen mértékben a tulajdonképeni bűnszerzőre, a társadalomra hárítani.

A világ itt nagyon finoman disztngvál és a bűnösség minden enyhítő körülményét tekintetbe veszi.

Teljesen felmentendők azok az írók, nevezetesen hírlapírók, akiknek írása főleg technikai ügyességen alapul, melyhez az elveknek alig van némi közük. Ilyen hírlapíróktól az írásnak bizonyos egyéni irányelvekkel való összhangzását époly kevésbé lehet követelni, mint

a védő nem tudja azt kötelességének, hogy ő meg legyen győződve védencének ártatlanságáról, habár azt erőnek erejével bebizonyítani igyekszik.

A legbanálisabb enyhítő körülmény, mely az írói szabadság árúbabocsájtását menti, az életfenntartás szüksége. *Weib und Kind sind auch ein Prinzip*, mondta a német zszurnalista, akinek mint ellenzéki újságírónak felkopott az álla, úgy hogy kénytelen volt a megtámadott kormánytól hivatalos lapjának szerkesztését elfogadni. Felesleges a kényszerítő körülményeket kazuisztikusan elősorolni. Nagyon érdekes Heine esete, aki eljárását védi, hogy cikkeit Metternich orgánumba, a nagyon elterjedt és tekintélyes Augsburger Allgemeine Zeitung-ba írja, ámbár ott kénytelen liberalizmusa rovására a lap konzervatív irányának áldozatot hozni, de a liberalizmus — azt mondja Heine, mint párisi levelező — mégis jobban jár ezen elvtelenség folytán, mintha cikkei egy tántoríthatlan, elvhű zuglapban minden toldás-foldás nélkül megjelenének. Az opportunizmusnak számtalan esete van, melyben az írói szabadság nemcsak az életfenntartás, nemcsak a kormány, hanem az ellenzék taktikája folytán is megrövidül.

Bizonyos ellenmondás az itt kifejtett nézettel látszik fennforogni abban a gyakori esetben, amelyben az író az állítólag olyan nagyra-becsült szabadságáról minden különös meggondolás nélkül a legnagyobb könnyűvéruddal lemond. Mert vannak ám írók, kiknek egyénisége abban áll, hogy semmi egyéniséggel nem bírnak. Tehát nekik semmi áldozatba nem kerül azt elvesztegetni. Ezek úgy vélekednek az elvekről, mint Falstaff a becsületről, kérdezvén: Lehet a becsületet megenni? A hírlapírás mesterségének nagy szüksége van ilyen másodrendű, könnyűreptű portyázó hadra. Ezek leggyakrabban érvényesülnek a zszurnalisztikában és az újságírás alig nélkülözheti ezt a közkedvelt, könnyű lovasságot.

De azért nem mondhatunk le arról, hogy a hírlapírásra a legmagasabb etikai elv legyen mértékadó. Ott, ahol az nem alkalmazható a szürke tintakulira, ott az újsággal, mint morális egyéniséggel vagy a vezető főemberrel szemben kell a felelősséget érvényesíteni.

Ami végre a testi és szellemi munkás közti különbséget illeti, úgy a helyes szempont az: a testi munkában a szellemi és morális egyéniség sokkal csekélyebb mértékben nyilatkozik meg, mint az író munkájában. Ennélfogva az erkölcsi szabály csak abban a mértékben húzható rá a testi munkára, amennyiben az egyéniség több vagy kevesebb mértékben benne érvényesül. Bizonyos összefüggés a testi munka, az abból származó következmények és a morális felelősség között itt is konstatalható. De miután ez a kapcsolat csak meglehetősen laza és távolfekvő, mint abban a pregnáns esetben, ha pl. egy a békemozgalomért rajongó munkás egy ágyúöntőében dolgozik, azt kell mondanunk, hogy ezen munkás elvtagadása ugyan erkölcsileg kifogásolandó, de az elvek megvalósításának kötelességével szemben az életfenntartás kötelességének is tág tért kell engedni. És ha ezen kötelességkonfliktusban a közvetlen szükség parancsszava győz, azt etikailag is csak enyhén lehet megróni.

XVI. **Rónai Zoltán:** Meggyőződés ellen írni, annyit tesz, mint hazudni. A hazugság erkölcstelen. Ez az uralkodó erkölcs világos értékítétele. A morál általános tételeinek segítségével azonban nehezen lehet eligazodni a társadalmi élet útvesztőjében.

Ha egészen szigorúan vesszük a tételt, hogy az írás csak a meggyőződésnek lehet a kifejezője, újságírás alig képzelhető el. A sajtó kollektív munka. Az újságírónak alá kell magát rendelnie valamely vállalat, társadalmi csoport, vagy politikai párt érdekeinek. Vegyük a morál szempontjából a legkedvezőbb esetet. Valaki egy olyan politikai párt lapjának a munkatársa, melynek elveit lelkesen vallja. Ebben az esetben is előfordul, ha az újságírónak van egyénisége, hogy nézete bizonyos pontokban, taktikai kérdésekben elüt a pártja, vagy a lapot irányító sajtóbizottság többségének felfogásától. Ilyenkor azonban egy nagy társadalmi érdek, a párt egysége, fegyelme kerül konfliktusba a szókimondás s az igazmondás érdekével. A konfliktusnak a pártérdek javára való eldöntése nem mondható erkölcstelennek, ha olyan alárendelt szempontról van szó, amely a pártérdeknek feláldozható. Az igazmondás ellentétbe kerülhet a pártérdekkel akkor is, mikor a politikai harcban az ellenfélre való tekintettel nem szabad a hadállást teljes valóságában felfedni.

Ilyen esetekben azonban mindig társadalmi csoportok céljairól van szó, amelyek az eszközt szentesíthetik. Egészen más a helyzet akkor, amikor az újságíró egy olyan társadalmi cél érdekében titkolja el meggyőződését, vagy ír meggyőződése ellenére, melyet nem vall magáénak, sőt amelyet határozottan kárhoznát. Ebben az esetben a meggyőződés ellen való írást csak az nem ítéli el, akinek a meggyőződés eladása vagy vásárlása a kenyere, vagy aki szemében a meggyőződésnek nincs értéke, vagy aki megbocsátja azt, amit megért.

Mert nem kell különös szociológiai éleslátás ahhoz, hogy valaki megértse a toll árúba bocsátását. A napról-napra növvő szellemi proletariátus túlnyomó része vár arra, hogy eladhassa munkaerejét az államnak vagy nagy vállalatoknak. A napisajtó a termelési költségek óriási voltánál fogva nagyobbára hatalmas vállalatok kezébe kerül. Ezeknél a vállalatoknál valamely ügy igazságába vetett meggyőződés épolyan szerepet játszik, mint egy gyár építésénél a vidék szépsége. Az esetek legnagyobb hányadában ma újságírónak lenni annyi, mint a vélemény megírásának a luxusáról lemondani. Az ilyen környezet azután a sajtó munkásainak jó részéből kiirt úgyszólván minden meggyőződést. Csak a finomabb lelkek azok, akiknél megvan a kettős öntudat lelki tünete. Csak a jobb érzésűeknél lehet felvetni a kérdést: szabad-e a meggyőződés ellen írni? Igen sokan nem a meggyőződésük ellen, hanem minden meggyőződés nélkül írnak.

De a megértés nem lehet akadálya az elítélésnek. Nincs olyan küzdő társadalmi csoport, amelyik erkölcsi szabályul vallhatná, hogy ép úgy szabad az ő igazságait, mint azoknak ellenkezőjét hirdetni. Mentől élesebb valamely társadalmi csoport küzdelme, meggyőződéseinek heve, annál inkább vallja az igazmondás morálját. Nem véletlen, hogy manapság az erkölcsi puritanizmus a legerősebb a szocialista, a klerikális és a nemzetiségi sajtóban.

Mindez nem zárja ki, hogy a meggyőződés megtagadásának a különböző eseteinél a morális elítélés mértéke különbözőképp ne nyilvánuljon. Másképp kell megítélni azt, aki az élete fenntartásáért, mint azt, aki luxusért bocsátja tollat árúba. Másképp azt, kinek megváltozott meggyőződése miatt kellene állását ott hagynia, mint azt, aki meggyőződését hagyja ott megváltoztatott állása miatt. Másképp a sajtó névtelen közkatónáját és másképp a nevével szereplő híres kurtizánt, aki szemérmetlenül hivalkodik gyorsan váltakozó, jó pénzen megfizetett „meggyőződéseivel”.

Nem látok lényeges különbséget a meggyőződése ellen író hírlapíró és a meggyőződése ellen cselekvő vagy író közhivatalnok közt. Mért essék más morális elbírálás alá a kapitalizmus érdekében író szocialista zszurnaliszta, mint a meggyőződése ellen vádoló ügyész (a meggyőződése ellen védő bűnügyi védő külön probléma), a meggyőződése ellenére ítélkező bíró, vagy az a miniszteri hivatalnok, aki nézete szerint káros aktát szerkeszt. Azok, akik ezeket az eseteket más szemmel nézik, vagy a közhivatalnoki pálya presztízse alatt állanak, vagy nem látják a modern sajtó bürokratikus szerkezetét, a meggyőződés szerint való írás teljes lehetetlenségét az esetek óriási számában.

Nem hiszem, hogy a meggyőződésnek megfelelő cselekvés kérdésében más mérték volna alkalmazható a szellemi és más a testi munka terén. Az antialkoholista pálinkafőző és a nazarénus fegyverkovács erkölcsileg ép oly visszás alakok, mint az alkoholtökének író anti-alkoholista, vagy a katonai újság részére dolgozó hervéista. Csakhogy ilyen konfliktusok ritkábbak a testi munka terén. A pálinkafőzők túlnyomó része nem anti-alkoholista és a néphadsereget követelő szociáldemokrácia nincs ellentétben a fegyvergyártással. Komoly konfliktus nem merül fel az antidemokratikus könyvet szedő nyomdásznál sem. Minden haladás kovásza a szellemi verseny. Ezt a versenyt megnehezíti a mimikri, a meggyőződés mímelése az írás terén, de még sokkal jobban gátolja meg az ellentétes nézetet elfojtó cenzor legyen az akár rendőr, akár nyomdász. A nyomdász egyenesen a társadalmi haladásnak tesz szolgálatot, amikor minden küzdőt beenged a szellemi versenytérre.

XVII. Szende Pál: Ad 1. Az első kérdésre rövidebben felelhetek, mert nézetem szerint a probléma súlypontja a második kérdésre adandó válaszban rejlik. Nem tartom a politikai tisztességgel összeférhetőnek, hogy valaki a publicisztikában elveivel ellenkező eszméket — bár névtelenül — hirdessen, akár díjazásért, akár ingyen teszi ezt. Politikai cikkeket azért ír mindenki, hogy a lapja olvasóközönségének nézetét befolyásolja és irányítsa s ezért meg lehet követelni, hogy névtelenül is becsületes katonája legyen azoknak az elveknek, melyeket a nyilvánosság előtt magáénak vall. A publiciszta bizonyos eszmékért és intézményekért harcol és értük való kitartásra buzdítja olvasóit. Nevetséges és képtelen álláspont, hogy épen ő tehesse ellenkezőjét mindannak, amit olvasóközönségétől szigorúan megkövetel. Hogy névtelenül teszi, ez még súlyosbító körülmény. A *tout comprendre, tout pardonner* elv nagyon szellemes közmondás, de értéke nem több, mint

minden egyéb közmondásnak. A szigorúbb álláspont hangsúlyozására különös szükség van Magyarországon, ahol e kérdésben — tisztelet a kivételeknek — oly laza felfogás fejlődött ki, mely hovatovább teljes demoralizáláshoz vezet. Nálunk az ilyen kételkedés valósággal virtuszamba megy és egyes újságíróknak sokan azt tartják, aki egy és ugyanazon időben ugyanarról a tárgyról nyilvánosan vagy névtelenül egyformán merészen és folyékonyán tud a legellentétebb irányban írni. Kifejlődött egy külön újságírói bohémorál, mely szeretetreméltóan léha gesztussal teszi túl magát a közéleti tisztességek különben is rendkívül ingadozó szabályain. Azt hiszem, hogy az újságírók folyamatban levő szervezkedése ezen az állapoton sokat fog segíteni, mint-hogy a jelenlegi morál kialakulása elsősorban az újságírói kereset bizonytalanságára, a javadalmazás szűkös, sőt gyakran nyomorúságos voltára vezethető vissza, ami megmagyarázza egyszersmind azt az elnéző megítélést, amelyet erkölcsi felfogásuk tekintetében rendkívül kényes férfiak részéről is e kérdésben oly gyakran tapasztalunk.

Ad 2. A tudományos szocializmus tanítása szerint a termelés szervezetének átalakulása hovatovább a jelenlegi társadalmi és termelési rend megdőléséhez fog vezetni. A szociáldemokrácia célja e folyamat gyorsítása s ezért gazdasági eszközökön kívül elsősorban szellemi fegyverekkel küzd, felvilágosítja a nagy tömegeket és mindazokat, akikre nézve a jelenlegi társadalmi és termelési rend nem kedvező, hogy nekik kötelességük és érdekük ehhez a mozgalomhoz csatlakozni, azt diadalra segíteni. Egy helyesebb társadalmi rend kialakulásának a jelenlegi gazdasági szervezeten és hatalmi tényezőkhöz kívül ép oly fontos akadályai azok a hagyományok és ideológiák, amelyeket az iskola, az egyház, a tudomány, a sajtó nevelnek bele a lelkekbe és amelyek elhitetik a testi és szellemi munkások óriási tömegével, sőt a polgárság túlnyomó részével is, hogy a jelenlegi hatalmi viszonyok fenntartása elsősorú érdekük, emberi és hazafiú kötelességük. Ezért úgy a radikális polgári, mint a szociáldemokrata munkásmozgalomnak egyformán célja a lelkek felvilágosítása, az osztályöntudatra ébresztés. Viszont más oldalról az osztályöntudat elhomályosítására törekednek mindazok, kiket érdekeik a mai osztályuralomhoz fűznek. A technika és közlekedés mai fejlettsége mellett ennek a folyamatnak mindkét irányban egyik leghatalmasabb eszköze kétségkívül a sajtó.

A munkásság és a modern progresszív polgári mozgalmak körül bizonyos erkölcsi szabályok fejlődtek ki, melyek a mozgalom részeseinek magatartását szigorúan megszabják. A kérdés az, lehet-e ezeket a szabályokat minden módosítás nélkül a szellemi munkára is alkalmazni? Akik e kérdésre nemleges választ adnak, azzal érvelnek, hogy a hírlapíró morálja nem lehet fejlettebb és szigorúbb, mint a küzdő proletariátusé. Ha a munkás eladhatja a kapitalistáknak munkaerejét oly célból, hogy mindennapi kenyerét megszerezze, miért ne tehetné ezt a szellemi munkás is? Hivatkoznak a nyomdászok példájára, akik mindenütt a szociáldemokrácia elit-gárdájához tartoznak és mégis kiszedik a munkásellenes lapok vezércikkeit, stb. Nagyon kényelmes megoldás egyszerre kétféle morál köpenyegé alá bújni és mindenikből kiválasztani azt, ami az érdekeltekre nézve kellemes. Azok az újság-

írók, akik a nyomdászok példájára hivatkoznak, vonják le magukra nézve mindazokat a következményeket, mint a nyomdászmunkások. Akkor tőlük is meg lehet követelni, hogy szakszervezetekbe tömörüljenek, maximális munkabérékért és minimális munkaidőért küzdjenek, anyagi erejükkel támogassák a más szakokhoz tartozó munkások küzdelmét és lépjenek sztrájkba, ha követeléseiket másképpen nem tudják keresztül vinni. De mikor erről van szó, a jelenlegi állapot védelmezőinek rögtön eszébe jut, hogy az újságírás szellemi munka, melyre nem lehet a testi munkások harci fegyverzetét kaptafa módjára ráhúzni. Akkor, amikor ez kényelmetlen és tőlük áldozatokat kíván, tiltakoznak az uniformizálás ellen, de azonnal felismerik a hasonlóságot, ha a kényelmes, de immorális állapot fenntartásáról van szó. A nyomdászokra való hivatkozás különben sem helyes. A jelenlegi állapot csak annyit jelent, hogy a szervezett nyomdászságnak még nincs oly ereje, hogy lehetetlenné tegye a népellenes lapok megjelenését. Ha eme analógia alapján felmentést is lehetne adni, ez az újságíróknak csak igen csekély részére, t. i. azokra vonatkozhatik, akik a nyomdai munkásokhoz hasonló gépies, vagy technikai munkát végeznek. Semmiképpen sem alkalmazható azokra, akiknek a közvélemény irányítása és befolyásolása a feladata. Hivatkozás történik arra is, hogy a testi munkások egy igen jelentékeny része a nagy néposztályok érdekeivel ellentétes iparágak szolgálatában áll s ez mégsem zárja ki, hogy a munkásmozgalom lelkes harcosai ne legyenek. Hivatkoznak arra is, hogy bár a fegyveres erőt mindig alkalmazzák a sztrájkok ellen — a francia kezdeményezéstől eltekintve— a legmeggyőződésebb munkások sem tagadják meg katonai kötelezettségük teljesítését. Ez az analógia sem talál a felvetett kérdésre. A munkásmozgalom egyik legfőbb célja az osztályöntudat felébresztése. A fegyvergyártás és a hadsereg csak a fizikai kényszer és fékentartás eszközeit szolgáltatja, de egyik sem célozza vagy eredményezi a munkásság félrevezetését. A morális kényszer intenzitását az akadályok ereje szabja meg. Nem lehet oly magatartást erkölcsi szabványként előírni, melynek teljesítése még leküzdhetetlen akadályokba ütközik. Senkit sem fognak ezért az osztályszolidaritás megtörésével vádolni, amiért katonai kötelezettségének megfelel. A militarizmus ereje ma még olyan nagy, hogy vele szemben a mártíri ellenszegülés céltalan áldozat lenne. Azonban a gazdasági mozgalomban az eredmény már ma is a munkások szervezetségének és összetartásának fokától függ. Aki tehát ily esetben nem teljesíti a szolidaritásból folyó kötelezettségeket, azt méltán éri az árulás vádja. Ezért nem sztrájktörő az, aki katonai szolgálatban teljesíti kötelezettségét, de sztrájktörő, aki bérharc idején munkában marad, vagy pedig sztrájkban állók pótlására munkára jelentkezik. A szigorúbb elvek alkalmazandók oly szellemi munkásokkal szemben, kiknek funkciója az osztályöntudat elhomályosításában áll, akik közé az újságírók is tartoznak. Irányukban azért is lehet fokozottabb követelményeket emelni, mert az ő szervezkedésüknek nem áll útjában a fizikai kényszernek elháríthatlan korlátja. Ezzel nem akarjuk mondani, hogy a szellemi munkások szervezésének akadályai nem nagyok. De ez nem jelenti azt, mintha ez akadályokat át nem lehetne hidalni, csupán annyit, hogy a szervezkedésre más

és a szellemi munka természetének megfelelő módszereket kell alkalmazni.

Arra is történik hivatkozás, hogy a tisztviselő és egyéb hivatalnok, tanár és tanító is lehet elvhű és meggyőződéses ember, dacára annak, hogy munkarejét ép úgy kiszolgáltatja a felettes hatóság akaratának, mint a hírlapíró kiadójának, A bíró és tisztviselő végrehajtja azokat a törvényeket, amelyek az osztályuralom fenntartására irányulnak, a tanító és a tanár az ifjúságot érdekeivel ellentétes meggyőződésekre neveli. Ez az ellenvetés sem helytálló. Hogy a bíró vagy tanár teljesíti hivatali kötelességeit, ez természetes dolog, ma tőlük ellenkező magatartást senki sem követelhet. De a legerősebb megrovásra érdemes az oly bíró, aki magát nyilvánosan munkásbarátnak vallja és bírói hatáskörében kegyetlen határozatokat hoz és szavaz meg izgatással és sztrájkvétségekkel vádolt munkások ellen. Ugyanez a sors kell, hogy érje azt a tanárt vagy tanítót, aki a nyilvánosság előtt a vallási türelmeséget hirdeti, de titokban kongregációkat alapít és tanítványait a más vallásúak ellen gyűlöletre neveli. A bírótól, aki progresszívnek vallja magát, meg lehet követelni, hogy a fennálló jogszabályok keretein belül méltányossággal enyhítse a törvények antidemokratikus szabványait s a tanárnak meg a tanítónak, bármennyire is megkötik kezeiket a tanterv és felettes hatóságok ellenőrzése, szintén alkalma nyílik arra, hogy tanítványai lelkébe szabad eszméket csepegtessen be, vagy legalább is ne legyen mindenre kész eszköze egy reakciós tanügyi kormányzatnak. A sajtó vezető munkásaira nézve is ezek a szabályok állanak. A közvélemény körében az a téves hit van elterjedve és ezt az újságok maguk a legerősebben hirdetik, hogy minden sajtóorgánum tárgyilagos bírálója és ismertetője a megtörtént eseményeknek. A félhivatalosoktól eltekintve, minden lap azt hirdeti, hogy pártoktól és kormánytól, érdekcsoportoktól, nagytőkétől egyaránt független. Aki ily magas talapzatra helyezkedik, attól meg lehet követelni, hogy a legfokozottabb erkölcsi követelményeknek is kifogástalanul feleljen meg. Az ipartörvény bünteti azokat a kereskedőket és iparosokat, akik tévedésbe ejtik a közönséget árújuk minősége és eredete felől s az eredet megállapítása céljából számos iparágban életbeléptették a származási hely megjelölésére vonatkozó szabályokat. Azt hisszük, hogy ezeknek alkalmazása a sajtóra nézve is igen célravezető volna, mert a származási hely megjelölése megakadályozná a jóhiszemű közönség megtévesztését, melynek túlnyomórésze az újságoktól pártatlan irányítást vár. Amíg ez meg nem történik, arról kell gondoskodni, hogy az eddigi laza erkölcsi felfogás egy tisztultabb, magasabb álláspontnak adjon helyet s ebben közreműködni minden jóérzésű újságírónak fő feladata. Aki a közvélemény irányítására vállalkozik, az öntsön tiszta bort a közönség poharába. A publiciszta, aki az általános választójog hívének vallja magát, nem írhat névtelenül cikkeket, melyben az általános választójogot hazaárulásnak kiáltja ki. A színházi rovat vezetője, aki nyíltan a modern irodalmi irányok térfoglalását sürgeti, nem lövöldözhet névtelenül mérgezett nyilatkat az új irány képviselőire. A fővárosi rovat vezetője, aki a kommunikálás híve, nem vehet részt titokban olyan akcióban, amely a városítási tervek megbuktatására, vagy diszkreditálására irányul.

Egyszóval meg kell szűnnie annak a mai kényelmes állapotnak, hogy valaki a nyilvánosság előtt a progresszív irányzatok népszerűségét élvezheti és emellett névtelenül anyagi előnyöket húz a haladás ügyének támadásából. A türelmi álláspont csak azokkal szemben gyakorolható, akiknek a hírlapírás terén közvéleményirányító és befolyásoló szerepük nincsen. Ezek pedig ismétlem, minden nehézség nélkül követik a szervezkedésnek azt az útját, amelyen a sokat emlegetett nyomdászok haladnak.

XVIII. **Túri Béla:** A hozzám is beküldött kérdésekre szerény véleményem a következő:

1. Nem tartom összeférhetőnek a politikai tisztességgel, hogy valaki elveivel ellenkező eszméket hirdessen — bár névtelenül — pénzszerzés céljából. Ezen elvet, mint erkölcsi normát, melynek a publicisztikában uralkodni kell, nemcsak vallom, de az erkölcsi lehetőség szerint való kikényszerítését is helyeslem.

Nem jelenti ez azonban azt, hogy az ezen területen felmerülő minden esetet én egyformán elbírálnak tartok. Az élet a kérdéseket sokszor oly komplikáltan, oly változatokban produkálja, hogy minden elvi alap hirdetése mellett sem lehet minden kérdést, mint gordiusi csomót az elvi alap kardjával szétvágni.

De kétségtelen, hogy a bizonyos körülmények között enyhülő vagy módosuló ítéletnél nem az a szempont vezetne, amit a második kérdés tartalmaz, mintha a testi munkára vonatkozó erkölcsi szabályokat minden módosítás nélkül alkalmazhatónak tartanám a szellemi munkára. Ellenkezőleg azt tartom:

2. hogy a testi munkára vonatkozó erkölcsi szabályok nem alkalmazhatók a szellemi munkára is. Jobban mondva annyira különböző területei ezek az emberi életnek, hogy itt az összehasonlítást is hibának tartom. Nincs tehát kétféle morál, nem is azt vallom, hogy a hírlapíró morálja legyen szigorúbb, mint a proletariátusé, hanem a kétféle munka természetében oly különbségeket látok: a kihatást, a felsőbbiséget illetőleg, hogy nem lehet itt bizonyos sablonok, azonos formák szerint eljárni és ítélni. A szellemi munka terméke nem egyszerű fogyasztási cikk az életben, hanem irányító erő, valósággal új öntényező a fejlődés nagy organizmusában. Értékeljük tehát e szerint.

XIX. **Weltner Jakab:** 1. Ha valaki a kikerülhetetlen kényszer hatása alatt cselekszik, ha megélhetésének egyedül lehetséges eszköze az, hogy a publicisztikában elveivel ellenkező eszméket hirdessen, akkor ezen cselekedete nem tisztességtelen.

Természetes azonban, hogy az illető nem lehet tagja olyan pártnak amely ellen — ha kényszerből is — küzdelmet folytat, illetőleg, amely párt ellen írnia kell.

2. A testi munkára vonatkozó erkölcsi szabályokat már azért sem lehet minden módosítás nélkül a szellemi munkára

alkalmazni, mert a testi munkás gazdasági helyzetéből folyik, hogy mindig csak elkerülhetetlen kényszer hatása alatt cselekszik, másrészt ő nem kezdeményezője az elveivel ellenkező cselekedeteknek.

XX. Zigány Zoltán: Ad 2. A második kérdésre felelek először és azt állítom, hogy a testi munkára vonatkozó erkölcsi szabályokat igenis, minden módosítás nélkül lehet, sőt kell alkalmazni a szellemi munkára is. De csakis minden módosítás nélkül és szorosan, nem pedig kibúvókkal és pötyögősen.

A testi és szellemi munka között sem fiziológiai, sem gazdasági tekintetből nem lehet különbséget tenni. A fiziológia igazolja, hogy az energia megmaradásának és átalakulásának törvényszerűségei a testi és szellemi munka területein egyaránt uralkodnak. Maga a kísérleti pszichológia az öntudat mechanikai értelmezésének problémájával foglalkozik és az analógiák egész sorával igazolja a szóbanforgó kétféle munka fiziológiai azonosságát.

Gazdasági tekintetben pedig mind a kétféle munka a szó legszorosabb értelmében véve áru, forgalmi jószág. A testi munkának csak úgy, mint a szelleminek megvannak a maga piacai, árfolyamai és usanceai. A termelésnek és a forgalomnak gazdasági törvényei egyaránt érvényesülnek a testi és a szellemi munka birodalmaiban. A szellemi munkának épen úgy, mint a testi munkának, meg volt először a maga feudális munkaszervezete, azután az irodalmi céhek kora, majd a szabad verseny uralma s ma a kapitalista termelési rendnek ugyanazon kategóriájába tartozik mind a kettő.

Ez a kettős, t. i. fiziológiai és gazdasági azonosság már a legszigorúbb tudományos dedukcióval determinálja is az erkölcsi törvények azonosságát, amelyeket azonban az élet mindennapi esetei induktíve is igazolnak. Maga az a felfogás, hogy a testi és a szellemi munkának más-más erkölcsi törvényei volnának, nem egyéb, mint a dualizmusnak fosszil-maradványa, amely már csak múzeumi belajstromozását és elskatulyázását várja a modern élettől.

Ad 1. Nem tartom tisztességesnek az irodalmi és politikai álorcáskodást. Aki valaminek az igazságáról meg van győződve, az annak ellenkezőjét csakis úgy bizonyíthatja s csakis úgy propagálhatja, hogy a tényeknek és igazságoknak egy részét elhallgatja, vagy a vizsgálat szempontját elferdíti, vagy következtetéseiben csavarja ki a saját maga által helyesnek fölismert igazságnak a nyakát. Szubjektíve tehát mindig hazudik, objektíve pedig mindig csal. Nem változtat a dolgon az, hogy névtelenül cselekszi-e ezt, avagy nyíltan prostituálja magát. A tény, a rideg és világos igazság az, hogy jobb tudomása, ellenkező meggyőződése dacára akar másokkal elhitetni, elfogadtatni olyan elveket, amelyeknek helytelensége s hamissága felől közvetlen személyes meggyőződése van. Tehát kivétel nélkül mindig tudva hazudik és csal.

A bíróval, tisztviselővel, a tanítóval és az öntudatos munkással nem lehet egy kalap alá tenni a politikai álorcást. Mert a bírák s a tisztviselők a törvényre, a tanítók a tantervekre teszik le szolgálati

esküjüket s mindenkinek tudnia kell, hogy a bíró a törvény szerint ítél, a tisztviselő azok szerint adminisztrál s a tanító a tanterv szerint tanít. — Nem szükséges nekik ezeket helyeseknek tartaniok, azért becsületesek maradnak; hanem aki közülök hivatásbeli működésének valamely elemét nem tartja helyesnek és mégis azt mondja, hogy az helyes és propagálja annak fönntartását, az már becstelen. Az analógiákat csak szorosán alkalmazhatjuk, máskülönbén megcsalnak bennünket. Például:

A bíró ítél, a tanító tanít, a munkás dolgozik a mai társadalom keretében meggyőződése szerint helytelen törvények, téves elméletek és ártalmas körülmények között; de nem mondja azt egyikük sem, hogy ezek a törvények, ezek az elméletek, ezek a körülmények helyesek, nem propagálja egyikük sem, hogy ezek fönntartandók. Meghódolnak a determinált helyzet előtt, de nem magasztalják, nem erősítik azt. Az álorcás politikus ellenben ezt cselekszi.

Egy szocialista meggyőződésű író minden erkölcsi kára és szégyene nélkül akár névtelenül írhat kapitalista lapokban: de nem írhatja, nem bizonyíthatja azt sem névvel, sem név nélkül, hogy a szocializmus helytelen gazdasági filozófia stb., mert hiszen ő azt helyesnek tartja.

Szerény véleményem szerint ilyen szabatosan kell fölállítani ezeket az analógiákat, mert különben csalatkozunk. Az álorcás publicista nem olyan, mint a szocialista bíró, a szabadgondolkodó tanító és antimilitarista fegyvergyári munkás: hanem olyan, mint az élelmiszerhamisító szatócs. Mindketten tudják, hogy megcsalják vevőiket: az egyik tejnek mondott vízzel, a másik igaznak mondott hazugsággal. Ami egészen egyre megy, mert a testi és szellemi munka között nincsen különbség.

XX. Gonda József* (Hódmezővásárhely): Nem monista és nem szabadgondolkodó, aki az írást, mint szellemi működést, a gondolatok termelését, általában művészi dolgok alkotását, valami elvont és külön végzett lelki működésnek vélelmezve, szembe állítja ellentétképen a fizikai munkával. Külön lélek, a fogalom dualisztikus értelmében, már csak a hitágazati dogmákban van, de nem a természettudományos filozófiában és a modern ember agyában.

Külön lelki működés tehát nem lévén az organizmusban, munka csak egyféle lehet az élettan szempontjából, az, amit a test végez: a szervek, az idegek, a vér, amelyeknek mozgása, öszsmunkája azután a testi és szellemi munkához szükséges energiát kiváltja.

Az egyén eme értéktermelő tőkájével korlátlanul rendelkezik s azt úgy, ott, akkor és olyképp használja fel, amint azt szociális igényei előírják és megkövetelik. Az egyik a testi erejét, a másik agyának szellemi termékét értékesíti annál, akinek arra szüksége van. És mint-hogy ő tudja megállapítani első helyen, a munkás, hogy szociális fentartásához mire van szüksége, a Pesti Napló munkatársai akkor,

* Ez a válasz ugyan már körkérdésünk zárta után érkezett, de azért szívesen adunk neki helyet, mint a vidéki sajtó egy része hangulatának. *A szerk.*

midőn a kiadó ellen, a szociális életben annyira normális fegyverhez, a sztrájkhoz nyúltak, csak jogaikat gyakorolták.

Már most nekem, mondjuk mint politikai publicistának, épen azért fizet az a meggazdagodni, vagy gazdagságát fokozni akaró lapkiadó, az a politikai érvényesülést kicsikarni törekvő képviselő, politikus államférfi, az az uralmon levő, vagy az uralomra törő osztály, párt, klikk-reprezentáns, mert neki az én politikai és publicisztikai tehetségemre komoly szüksége van. Tőlem, az ő érdekeit szolgáló, azokért küzdő, azokat célhoz segítő gondolatokat, cikkeket igényel, egyéb forgalmi cikkekhez hasonlóan s mert neki az agya csak nagyravágyást, hiúságot, magas ambíciókat termel ugyan bőven, de nem termel stílust, tudást, intellektust, elmemozgékonyt, a helyzetekhez simuló és igazodó bensőséges erőt, amik nélkül pedig hiúságát kielégíteni az az életben semmiféleképpen sem lesz képes. Van azonban ezeknek a szépreményű uraknak rendszerint az, amivel mi szegény publicisták épenséggel nem rendelkezünk: kitűnően bélelt Arnheim, vagy Wertheim-szekrényük s van hozzá szívük is, hogy felnyissák s megvegyék tőlünk, ami nekik nincsen: a szellemi energiánkat. Nekik erre van szükségük és nekünk az ő pénzükre. Világos, tiszta, logikus és egyenletes érték-kiegyenlítés. A kiadó, a lapvezér, pláne a lapja aláíratlan cikkeiben, kizárólag az újság, illetőleg a saját politikai álláspontjának a szolgálatát követeli, aminthogy egy újságot sokan írhatnak és sokan is írnak, de a politikai célnak mégis csak egy agyból, egy intellektusból kell kisugározni, miért is az író-publicista alkalmazkodni köteles a mindenkori vezető érdekköréhez, tendenciáihoz. Neki tehát nincsenek elvei, meggyőződései, akarásai, mert ezek laptulajdonosi kellékek; ő csak egy író, aki a mások terveit, akaratát, célszerű meggyőződését szubtilis, behízelt formába önti, művészi gondolatokkal bearanyozza, magasabbrendű szöveggel látja el, hogy az meggyőző és bizonyító erejűvé váljék s beállítva úgy, hogy az ellenfél álláspontját pozdorjává törje, szóval végez egy intellektuális szellemi tornát a másik érdekében, a nélkül, hogy a saját elvei és meggyőződése szegreakasztása miatt üvöltő rémek dúlnak a keblét, mint zöld lelkiismeretfurdalás.

A tőke tehát, amiből az ő névtelen cikkeit írja a publicista, meggyőződésből, vagy a nélkül, nem más, mint az ő agyának a berendezettsége és fegyelmzetttsége. Egy pompás, nagyszerű arzenál, mely telítve van rendkívüli finom, rugékony, gyors, minden rendű irány, elv és tendencia megértésére, alakítására és hirdetésére szolgáló szellemi pokolgépekkel, amely úgy reagál, sújt, emel, lángol és lelkesít, amint épen a géptulajdonos, illetőleg azok, akik a publicista tőkét igénybe veszik, a mindenkori politikai érdekek szerint kívánják.

A politikai tőke, az osztály és magánérdekek képviselőjében, kékeres, komoly arculatú bankóival nem azért járul az én hiperélet-igényeim kielégítéséhez, a finom, jó ruháimnak, a szanatóriumi kezelésemnek a kifizetéséhez, hogy azután én a saját gondolatomat hangsúlyozzam, a saját elveimet népszerűsítsem és a saját meggyőződésemet oktrojáljam, hanem ellenkezőleg. Miután ugyanis én minden tekintetben tudom az ő szívük szándékát, céljaikat, ravaszságait, hazugságaikat, politikai éhességüket magasabb tónusú stilisztikai cikkekben dolgozom ki

az ő érdekeiknek leginkább megfelelő gondolataimat és szállítom nekik mint meggyőződésüket az én meggyőződésemet, úgy hogy az az övék legyen és maradjon.

És ez valami kellemes, stílképző mulatság. Sokszor a mások zsebére és bőrére elmondhatja az ember még a saját meggyőződését is.

Én nekem például az a meggyőződés, hogy nincsen meggyőződés s politikai írónak, aki névtelen katonája a mindig harogó, mártírokat követelő politikai csatáknak, ne is legyen egyáltalán leszegezett, idegeivel fedett és garantált, vérével melengetett meggyőződése. Úgy érzem, hogy ha nekem meggyőződés volna a politikában, a szellemi rugékonyságom volna ez által megtámadva s egy körben forogva egyoldalúvá válnék. Egy elvhez, egy ígéhez, egy rendszerhez, aki odafűzi a szellemi artériáit és nem engedi a gondolatait új eszmékkal és életszenzációkkal felfrissíteni és megtermékenyíteni, az egy helyen marad, mint a szerzetes, a könyvtárőr, a postamester és a nyugalmazott adótárnok.

A pillanatról-pillanatra változó s pláne a rég kicsépeelt 48—67-es nemzeti politika körül provokált cikkezésben pedig még keresve sem lehetne találni meggyőződést, miért is ebben való vetést egy pillanattal sem merném becsületbeli kérdéssé avatni, mert sehol sem lehet még oly tág, oly gerinctelen és megbízhatatlan a meggyőződés, mint épen a magyar ingatag, alattomos, pózoló nacionalista politikában; a publiciszta csak üres frondörködést, alkalmazkodást, macchiavellizmust lát, sajnos ép a vezetők részéről, kik minden hatalmi kérdésben az uralkodó feudális és klerikális osztályérdekek urainak a lábai előtt fetrengenek.

Ahol a politika irányításában nincsen gerinc, nincsen következetesség, a publiciszta a politikusok politikája szerint igazodik. Így kell eljárnia, mivel hogy az ő beretva éles agyi műszerével minden új szituációt megérez, felfog s visszaad s így a legtisztább altruizmussal képes szolgálni az ő tantemjeiért a mindenkori erőt.

Írói és publicisztai becsületről talán lehetne akkor beszélni a politikában, ha nagyméretű, modern, progresszív, demokratikus stílusú irányzat foglalná el a tespedt múmiarendszer, a kiélt közjogi nacionalizmus és agrár-feudál-klerikalizmus mai domináló pozícióját; amikor magától értetődőleg, egy közvéleménnyé izmosodott nemzeti gondolat kiépítése lenne a cél, igenis a politikai becsület hozná magával, hogy a friss, új eszmék ihletétől izzó, egyénileg is súlyos író-publiciszták, szellemi energiáik s politikai szent meggyőzésekük tüzes elragadtatásával ütközzenek szembe az évszázados reakció ördögeivel.

Hanem amikor Farkasházy Zsigmond, aki inkább képviselő mint publiciszta, elrejtőzvé a névtelenség kellemes és biztonságát adó homályába, a tulajdon pártja és elvei ellen, kormánypárti lapban és pénzért vezércikket ír, akkor lehet szó egy kis megrovásra méltó kapzsiságról, de az írói becsület nagy problémáját igazán csak azért volt érdemes mégis vele összekapcsolni, hogy tekintélyes, nagy újságírók, politikusok és publiciszták az esetből folyólag megállapíthassák, hogy az írói becsület és a napirendre tűzött politikus között semmi komolyabb összefüggés nincs.